

เสียงจากชาวเกาะและชาวประมง
ตัวอย่างผู้สูญเสียที่พยายามฟื้นฟูชุมชนและพึ่งตัวเอง

สุนิ ไชยรส
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

วันปีใหม่ ๒๕๔๘ นี้ คงไม่สามารถลืมเลือนไปจากความทรงจำได้ ...

๒๔.๐๐ น.วันที่ ๓๑ ธันวาคม กำลังจะขึ้นปีใหม่ ดิฉันกับคณะ อ.ศศิณ เฉลิมลาภ และน้องๆมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร กำลังกลับจากการไปเยี่ยมชุมชนประมงที่หาดราไวย์ จ.ภูเก็ต จะมาที่อ.กระบี่ จ.พังงา ที่เรามาพักอยู่สองคืนแล้ว เมื่อผ่านวัดย่านยาว อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา จึงเดินเข้าไปในวัด ที่เป็นศูนย์กลางการเก็บและพิสูจน์ศพของจ.พังงาที่มีการสูญเสียมากที่สุดหลายพันคนแล้ว ขณะกำลังเดินถึงตัวคุณหญิงหอมพรทิพย์ โรจนสุนันท์ เพื่อทักทายหลังจากที่ได้โทรศัพท์พูดคุยให้กำลังใจตอนเข้ามาแล้วครั้งหนึ่ง รถอีเอ็มซีของทหารสามคันรถที่เต็มไปด้วยห่อศพกว่าร้อยคนจากบริเวณบ้านน้ำเค็ม เขาหลัก ที่มีผู้เสียชีวิตมากที่สุดและเร่งขุดค้นหาศพทั้งวันทั้งคืน ซึ่งเราเพิ่งผ่านมาเห็นกำลังขนศพขึ้นรถตอนห้าทุ่มกว่า ก็เลี้ยวเข้ามาในวัดพอดี ทำให้คุณหอมพรทิพย์ฯและคณะแพทย์ รวมทั้งอาสาสมัครที่ได้รับการแจ้งข่าวและเตรียมรอรับศพต่างกระจายออกปฏิบัติหน้าที่อย่างรีบเร่งทันที คณะเรายืนดูความโกลาหลช่วงการขนศพอยู่พักหนึ่งด้วยความเศร้าสลดใจ และเห็นใจคณะทำงานทุกฝ่ายและทุกจุดในหลายจังหวัด ทั้งหมอพยาบาล ตำรวจ ทหาร และอาสาสมัครจากที่ต่างๆ

การทำงานอย่างเร่งรีบกับศพจำนวนมากและแต่ละศพอยู่ในสภาพที่เริ่มเน่า ต่อเนื่องกันมาหลายวันหลายคืนเป็นเรื่องที่เห็นเดี๋ยวทั้งกายและใจอย่างสาหัสทีเดียว คืนก่อนที่เรา มาวัดนี้ก็มาพบภาพทหารกำลังขนศพและโลงจำนวนมาก รวมทั้งแต่ละวันจนถึงกลางคืนก็ได้พบเห็นเจ้าหน้าที่อาสาสมัครช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากทั่วประเทศที่ขุดค้นศพกันตามที่ต่างๆอีกจำนวนมาก โดยเฉพาะวันที่ ๓๐ และ ๓๑ ธ.ค. บริเวณบ้านน้ำเค็มและตามเส้นทางอ.ตะกั่วป่ากับเขาหลัก กลิ่นของศพตามวัด และบริเวณค้นพบศพ อบอวลไปหมด รูปถ่ายศพที่ติดตามศูนย์ต่างๆจะมีญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมาติดตามหากันเต็มไปหมดทุกวัน แต่ก็ยากลำบากมาก เพราะศพยังค้นได้ไม่กี่พันศพ และรูปถ่ายแทบไม่อาจจำแนกได้เลยว่าเป็นใคร

ความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ครั้งนี้ยิ่งมาเห็นด้วยตัวเองยิ่งหนักหน่วงมาก แต่พิสูจน์ได้ดียิ่งถึงน้ำใจและความห่วงใยของผู้คนร่วมกัน พอเราตัดสินใจจะรีบเร่งไปคณะเล็กๆก่อนพร้อมผ้าห่อศพและถุงศพจำนวนหนึ่งในวันที่ ๒๘ ธ.ค. ร้านที่ไปซื้อผ้าก็ร่วมบริจาคด้วยส่วนหนึ่ง อีกโรงงานก็บริจาคถุงศพให้หลายร้อยถุง เมื่อเรามาถึง อ.กระบี่ จ.พังงา มีผู้คนหลังไหลนำข้าวของมา

บริจาคตามจุดต่างๆจำนวนมากแล้ว และนับวันยิ่งเพิ่มมากขึ้นในทุกพื้นที่ที่ประสบภัยจากทั่วประเทศ โดยเฉพาะตามศูนย์รับบริจาคใหญ่ๆ วันที่ ๑ ม.ค. ๕๘ ดิฉันได้มีโอกาสร่วมขบวนกับมูลนิธิป่าเขตร้อนและมูลนิธิสืบฯที่ได้นำผ้าห่ม มุ้ง ผ้าถุง ฯลฯ มามอบแก่ชาวประมงหลายชุมชนในจ.พังงาและจ.ระนอง ยิ่งทำให้เห็นภาพชัดขึ้นในน้ำใจของผู้คนทั่วประเทศ มีแต่รถบรรทุกของมาบริจาควิ่งสวนทางกันเต็มไปหมดในทุกจุด รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนในภาคใต้และภาคอื่นๆเกือบทุกเครือข่ายก็เดินทางนำของมาช่วยและเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ โดยเฉพาะแก่ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดภูเก็ต กระบี่ ตรัง สตูล พังงาและระนอง ซึ่งสูญเสียบ้านเรือน เรือและเครื่องมือหาปลาจำนวนมาก โรงเรียน สถานือนามัย รวมทั้งชีวิต

ขณะที่เราได้เยี่ยมเยียน พูดคุยกับกลุ่มชาวประมงเกาะพระทอง อ.คุระบุรี ที่ประกอบด้วยสามหมู่บ้าน คือ หุ่นคาบ ปากจก และเป๊ะไย้อย ที่อพยพมาอยู่ตามวัดป่าล้าน ต.คุระ วัดบางวัน ต.บางวัน รวมทั้งลงเรือไปดูสภาพหมู่บ้านที่ถูกทำลายจนราบเรียบที่เกาะพระทองด้วย นอกจากนี้ที่เป็นห่วงพิเศษก็คือชุมชนมอร์แกนดั้งเดิมจากอุทยานแห่งชาติเกาะสุรินทร์เกือบ ๒๐๐ คน ซึ่งยังไม่มียบัตรประชาชน และมีภาษา วิถีชีวิตของพวกเขาเอง เคยได้รับการช่วยเหลือไปอยู่ที่จ.ระนอง แต่ต่อมาก็ได้ขอกลับมาอยู่ที่วัดป่าล้านนี้ ขณะที่ชาวมอร์แกนรุ่นใหม่ที่ได้สัญชาติไทยแล้วจะอยู่บนเกาะพระทองทั้งสามหมู่บ้าน แต่ชาวมอร์แกนแทบไม่ได้รับผลกระทบเรื่องสูญเสียชีวิต พวกเขาพากันวิ่งอย่างเร็วขึ้นไปบนภูเขา และยังช่วยบอกผู้คนบางส่วนให้หนีขึ้นไปอีกด้วย แต่ปัญหาเครื่องมือหาปลา ที่พักอาศัย และจะไปอยู่ที่ไหน ก็จะเป็นปัญหาหนักต่อไป

เรามีโอกาสไปเกาะพระทองกับขบวนเรือประมงที่เหลืออยู่ของชาวบ้านเป๊ะไย้อย นับสิบลำ ที่ขอกลับจากวัดป่าล้านคืนบ้านไปอยู่ที่เกาะ เพราะไม่อยากจะมานั่งๆนอนๆรอความช่วยเหลืออย่างเดียว บ้านเรือนที่นี่เสียหายบางส่วน เพราะอยู่ด้านหลังของเกาะ จึงพอมันที่พักอาศัย และหวังที่จะกลับไปหาปลาโดยเร็ว แม้ว่ามีปัญหา น้ำดื่ม น้ำใช้ในบ่อเป็นน้ำเค็ม และเรือกับเครื่องมือสูญเสียไปมากก็ตาม แต่พอย้ายไปครึ่งวัน มีข่าวสับสนเรื่องคลื่นยักษ์อาจกลับมาอีก ความกลัวทำให้ชาวบ้านทยอยกลับจากเกาะมาพักนอนใต้ต้นไม้ที่ชายฝั่งบ้านบางแดด แต่ก็ยังหวังจะรีบกลับไปเริ่มต้นที่บ้านและการพยายามพึ่งตนเอง สิ่งที่ต้องการมากคือน้ำจืด และเครื่องมือหาปลา

ชาวบ้านจากบ้านหุ่นคาบที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญเรื่องทุ่งหญ้าแสนสวยสีทอง และแหล่งของกวางหลายสิบตัว กับนกตะกรุม รวมทั้งเต่า ก็เสียหายหนักทั้งรีสอร์ทและชาวบ้านพากันอพยพมาอยู่ที่วัดบางวัน ต.บางวัน อ.คุระบุรี ชาวบ้านช่วยกันจัดกำลังค้นหาเองพบแล้วกว่ายี่สิบศพ ที่สูญหายยังมีอีกจำนวนหนึ่ง วันที่ ๓๐ ธ.ค. เราได้ไปร่วมงานเผาศพคุณน้อย ซึ่งเป็นแกนนำอนุรักษ์ของชุมชนคนหนึ่ง และเสียชีวิตกับพ่อในสวนกล้วยไม้ของเธอเอง ที่วัดบางวันได้เผาคุณน้อยตอนสองทุ่มกว่า เพราะต้องรอเตาเผาศพเย็นลงเนื่องจากเผาพ้อมาก่อนในตอนเย็น ในวันนั้น

ชาวบ้านได้ค้นพบศพของผู้อำนวยความสะดวกการแคร่จากเนปาลและครอบครัวซึ่งเป็นชาวอเมริกัน แต่นับถือศาสนาพุทธ และมาเสียชีวิตที่รีสอร์ทที่บ้านทุ่งคาบอีกสามศพ จึงนำมาทำพิธีสวดศพที่วัดด้วย และจะเผาในวันที่ ๑ ม.ค.๔๘ เราจึงได้มีโอกาสเห็นภาพเศร้าสลดแต่น่าประทับใจที่มีการช่วยเหลือดูแลกันในยามยากลำบาก โดยไม่ถือเชื้อชาติใดๆ

ชาวบ้านทุ่งคาบกับผู้นำชุมชนได้หารือกันที่จะไม่รบกวนวัดบางวันต่อไป แม้ว่าทางวัดและชาวบ้านจะเต็มใจช่วยเหลือ พวกเขามีบ้านเหลือส่วนหนึ่งจึงตัดสินใจไปตั้งหลักอยู่ที่บ้านทุ่งละออง ซึ่งอยู่ตรงข้ามบ้านทุ่งคาบบนเกาะพระทอง โดยอาศัยอยู่ศาลารวมและบางส่วนไปอยู่กับพี่น้องในหมู่บ้าน จัดกำลังบางส่วนไปสำรวจสภาพหมู่บ้านบนเกาะเพื่อหาทางกลับไป ของบริจาคที่ได้รับช่วงแรกไม่มากนัก แต่มีการดูแลกันค่อนข้างดีเพราะอยู่เป็นชุมชนหมู่บ้านเดียวจึงปรึกษาหารือดูแลกันใกล้ชิด จัดตั้งโรงครัวรวม แบ่งของจำเป็นให้แต่ละคนและมีเหลือสำรองไว้กองกลางส่วนหนึ่ง เมื่อเรานำของไปเพิ่มให้อีกในวันที่ ๑ ม.ค.๔๘ ผู้คนที่ทราบข่าวก็ติดตามนำของไปบริจาคจนถึงชายฝั่งบ้านทุ่งละออง ปัญหาสำคัญคือน้ำจืด ที่พักอาศัยบางส่วนและเครื่องมือหาปลาเช่นกัน

เราไปดูหมู่บ้านปากจากบนเกาะพระทอง ที่ถูกทำลายราบเรียบทั้งบ้านและโรงเรียนรวมทั้งเรือและเครื่องมือหาปลา ชาวบ้านกระจ่ายไปอยู่หลายแห่ง และลำบากมาก ชาวบ้านพยายามช่วยกันค้นหาได้ศพบ้างแล้ว แต่ไม่พบทั้งหมด ยังมีผู้สูญหายอีกจำนวนหนึ่ง วันที่เราไปพบแต่สุนัขสิบกว่าตัวที่ยังมีชีวิต มีมูลนิธิราชพฤกษ์จากกรุงเทพและช่อง ๕ ที่อบต.คนหนึ่งพาไปช่วยค้นหาศพพอดี ซึ่งชาวบ้านตามหมู่บ้านเล็กๆและเกาะจะมีปัญหาการจัดกำลังไปช่วยค้นหาศพมาตั้งแต่ต้น โดยทั่วไปชาวบ้านและพี่น้องต้องพยายามช่วยกันค้นหาเองและขนส่งเอง ตอนนี่เริ่มเหนื่อยและท้อไม่รู้จะหาหันต่อไปอย่างไรดี

เมื่อไปเยี่ยมหมู่บ้านชาวประมงหาดประพาส ต.สุขสำราญ กิ่ง อ.สุขสำราญ จ.ระนอง ที่ถูกทำลายราบทั้งหมู่บ้านพร้อมเครื่องมือหาปลา ตอนนี้ชาวบ้านกระจ่ายไปตามบ้านญาติพี่น้อง ไม่ได้อยู่ในศูนย์ผู้ประสบภัย พบว่ามีทั้งมุสลิมและพุทธ โดยมีชาวมุสลิมนำของมาบริจาคจำนวนมากเช่นกัน ความต้องการคือกรณีที่พักอาศัยและเครื่องมือหาปลาอีกครั้งหนึ่ง ส่วนที่บ้านทะเลนอก ต.นาคา กิ่งอ.สุขสำราญ ซึ่งมีผู้สูญเสียชีวิตถึง ๔๐ คน ทั้งครู หมอ ตชด. ชาวบ้าน และที่สำคัญนักเรียนนับสิบคนเพราะโรงเรียนที่อยู่ติดหาดถูกทำลายทั้งหมด แต่ที่นี้จะไม่ค่อยมีคนรู้ข่าวมากนัก จึงมีผู้เข้าไปบริจาคไม่มาก ปัญหาชาวประมงที่อยู่ในที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ก็เป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึง ต่อไปในการรักษาอาชีพและวิถีชีวิตของพวกเขาต่อไปได้

ความเดือดร้อนทั้งหกจังหวัดขณะนี้จึงมีมากมาย ทั้งระยะสั้นและระยะยาว แต่เสียงจากชาวประมงและชาวเกาะบางส่วนรวมทั้งชาวมอร์แกน ที่ได้พบนี้ เป็นตัวอย่างที่สะท้อนความรู้สึกของพวกเขาว่า ต้องการจะพึ่งตนเอง พยายามจะรักษาวิถีชีวิตรวมทั้งชุมชนให้อยู่กันได้

เป็นกลุ่มก้อนมากที่สุด แม้จะกลัวคลื่นยักษ์มาอีก แต่ก็ไม่อยากมานั่งรอความช่วยเหลือไปวันๆ ดังนั้น ในขณะที่ทุกฝ่ายกำลังค้นหาศพ พื้นฟูสภาพทั่วไปกันอยู่นี้ ทำอย่างไรจะเริ่มต้นคู้ขนานด้วยการวางแผนช่วยเหลือเรื่องที่พักและอาชีพ ทั้งโดยภาครัฐและการร่วมตั้งกองทุนจากสังคม เพื่อให้พวกเขาสามารถรักษาชุมชนและวิถีชีวิตให้ได้มากที่สุด เป็นภาระต่อสังคมน้อยที่สุด โดยให้พวกเขา ร่วมคิดร่วมวางแผนและร่วมแก้ไขปัญหาด้วย มิเช่นนั้นอาจเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่ตรงจุดและไม่ยั่งยืน

และที่ต้องคิดเตรียมมากกว่านั้นคือการพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส ให้มีการวางแผนจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง การจัดการการถือครองที่ดิน รวมทั้งหมู่เกาะต่างๆ เพื่อจัดการท่องเที่ยว การประมง ที่รักษาระบบนิเวศน้อยอย่างยั่งยืน เพราะเท่าที่เห็น ป่าชายเลนและต้นมะพร้าว ก็ช่วยให้ชุมชนหลายแห่งได้รับการป้องกันภัยแบบธรรมชาติได้มากที่สุดทีเดียว และทำอย่างไรให้ชุมชนประมงพื้นบ้าน ประชาชนทั่วไป รวมทั้งแรงงานในอุตสาหกรรมภาคบริการได้รับประโยชน์และเป็นธรรมดีกว่าที่ผ่านมา